

PALEO- AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1999

11

RuG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 2000, Groninger Instituut voor Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RuG

Omslag: Palsacomplex in het uiterste noordoosten van het Usa-bassin (Europees Rusland)
(foto: N. Karstkarel).

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Groninger Instituut voor Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-1298-X

PALEO-AKTUEEL

11

redactie
Mette Bierma
Jurjen M. Bos
Otto H. Harsema

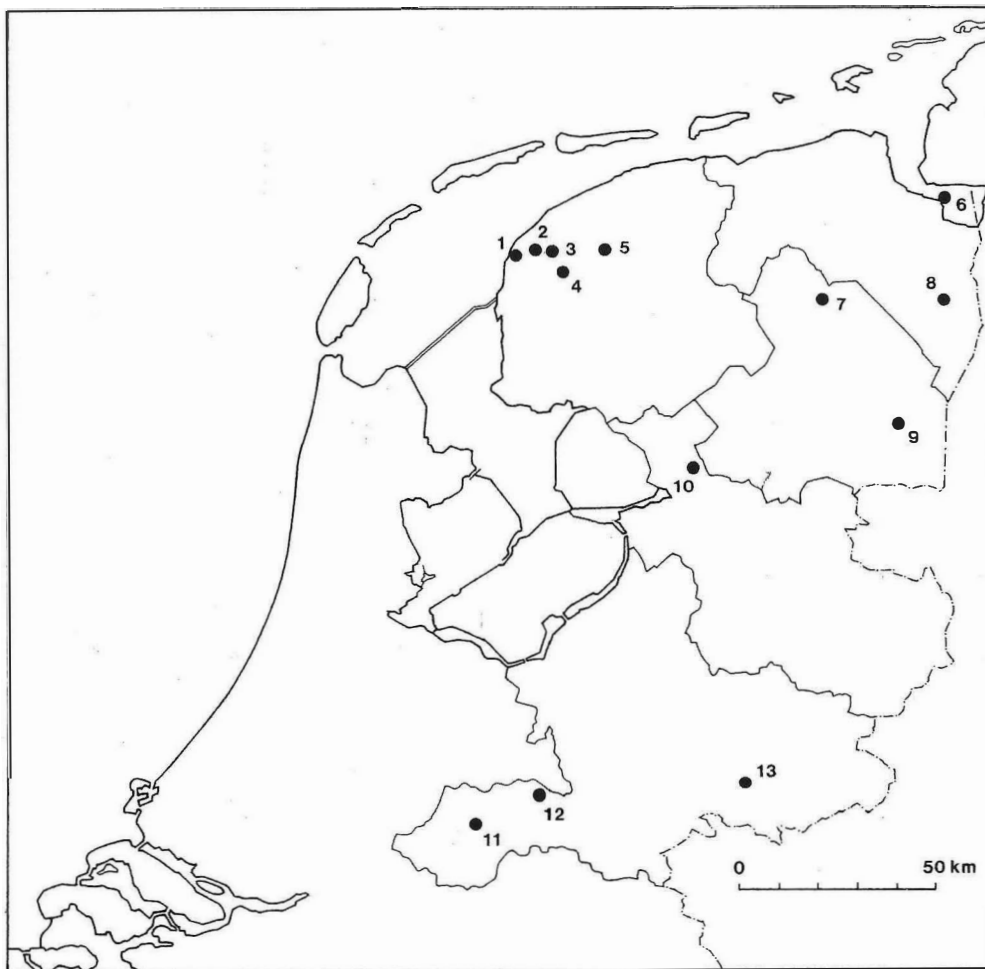
Groninger Instituut voor Archeologie

Groningen, 2000

In deze aflevering: Griekenland, Groenland, Italië, Nederland, Noorwegen + Spitsbergen, en Rusland.

In deze aflevering uit Nederland: 1. Wijnaldum; 2. Dongjum; 3. Peins; 4. Winsum; 5. Leeuwarden;
6. Punt van Reide; 7. Tynaarlo; 8. Wedde; 9. Emmen; 10. Wanneperveen; 11. Geldermalsen;
12. Lienden; 13. Doetinchem.

INHOUD

VOORWOORD	8
L. JOHANSEN, J.N. LANTING, R.C.G.M. LAUWERIER, M.J.L.Th. NIEKUS, D. STAPERT & I.-L.M. STUIJTS	
Een <i>Federmesser</i> -vindplaats bij Doetinchem (Gld.): natuurwetenschappelijk onderzoek	9
M.J.L.Th. NIEKUS, Y. LOFF & D. STAPERT	
Klingen van Rijckholt-vuursteen uit Overijssel en Gelderland	15
A.L. BRINDLEY	
Meer aardewerk uit D6A/Tinaarlo (Dr.)	19
M.J.M. DE WIT	
Graven op de Noordbargeres te Emmen (Dr.)	23
L. HACQUEBORD & J. DE KORTE	
Een biologisch-archeologische verkenning van de noordkust van Peary Land, Groenland	26
P.A.J. ATTEMA & J. WETERINGS	
Francavilla Marittima, het nederzettingsonderzoek in 1999	32
L. SIKKING	
Bewoning op en rond de Zuidoostpoort van Nieuw Halos (260-240 v.Chr.)	37
W. PRUMMEL	
Kokkels uit de baai van Sóurpi (Griekenland); indicatoren voor zeemilieu en bevolkingsdruk	43
O.H. HARSEMA	
Het gelijk van Picardt: ontwikkelingen in de gedachtenvorming over Celtic fields in Nederland, in het bijzonder bij Van Giffen	47
E. VAN JOOLEN & H. WOLDRING	
Emmertarwe (<i>farro</i>), tamme kastanje en de 'marcite' van Norcia in Italië	53
F. VEENMAN & H. WOLDRING	
Maquis in de Murge	59
G.J. DE ROLLER & W.J. KUIJPER	
Van zaad naar cocon	64
J.J. DE JONG	
De ROB verandert en verandert	66

M.C. GALESTIN	
Augusteïsche munten uit een Friese terp: vroeg-Romeinse munten uit de opgraving Winsum-Bruggeburen (Fr.)	69
H.A. GROENENDIJK	
Een bronsdepot uit de eerste eeuw te Wedde (Gr.)	74
I.-L.M. STUIJTS & J.B. DE VOOGD	
Romeinen te Lienden (Gld.)	79
J. BAZELMANS & D.A. GERRETS	
Project Noordelijk Westergo (Fr.). De opgravingen van de terprestanten van Dongjum-Heringa (1998) en Peins-Oost (1999)	83
E. TAAYKE	
Had koning Clovis klei aan de voeten?	89
M.J.M. DE WIT	
Een nederzetting uit de 2e/3e eeuw langs de Frieslandweg te Emmen (Dr.)	94
H.A. GROENENDIJK, J. MOLEMA & C. TULP	
Middeleeuwse metaalvondsten uit Groningse wierden: een eerste aanzet	96
C. TULP & N. MEEKS	
Onderzoek naar de Wijnaldum-matrijs (Fr.)	99
A. UFKES	
Stadskernonderzoek aan de Eewal, Leeuwarden (Fr.)	103
H.J. MOLTMAKER	
Friese muntslag in het Groningse: de Reiderschans aan het einde van de 16e eeuw	107
L. HACQUEBORD, F. STEENHUISEN, H.J. WATERBOLK & W. PRUMMEL	
Archeologisch onderzoek rond de Bellsund, Spitsbergen	110
N. KARSTKAREL	
De invloed van permafrostdegradatie op infrastructuur in het Usa-bassin	116

VOORWOORD

Tien nummers van *Paleo-aktueel* zijn verschenen. Het elfde ligt voor u. De presentatie van het archeologisch onderzoek vanuit Groningen slaat aan: in korte artikelen wordt het lopende onderzoek verwoord en verbeeld. Uit de enthousiaste reacties blijkt dat de lezers de uitgave waarderen.

De afgelopen tien jaren is het archeologisch bestel sterk veranderd. De Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek behield weliswaar zijn naam, maar de opzet van de dienst en het takenpakket zijn niet meer dezelfde. Jan de Jong geeft in dit nummer een schets van de ROB-nieuwe stijl.

De drie noordelijke provincies hebben nu een archeoloog in dienst die de spil vormt van de archeologische activiteiten. Vroeger bestond een archeologische band tussen de provincies en de Rijksuniversiteit Groningen. De provinciaal archeoloog was voor de helft in dienst bij de provincie en voor de andere helft bij de RuG. Dat is nu definitief verleden tijd. Wel hebben de provincies met de RuG een gezamenlijk archeologisch depot ingericht in Nuis. In de komende jaren zal dit depot zich hopelijk een duidelijke plaats in het Noorden verwerven. De plannen liggen klaar. Wie neemt het initiatief tot uitwerking?

De provinciale musea in Noord-Nederland hebben vanouds een belangrijke taak in de presentatie van de archeologie. In de nieuwe opstelling van het Drents Museum is de archeologie nog duidelijk aanwezig, maar de plaats van de archeologie in de musea te Leeuwarden en Groningen is, in ieder geval voor een buitenstaander, volstrekt onduidelijk. Alom bestaat waardering voor de spraakmakende exposities van hedendaagse kunstuitingen, maar het is kennelijk de vraag of de archeologie daarmee in de toekomst nog wel door één deur kan. We hadden graag een visie vanuit de musea in dit nummer opgenomen, maar de tijd bleek nog niet rijp.

In *Paleo-aktueel* zijn ook artikelen opgenomen van medewerkers van Archaeological Research and Consultancy. Hoe zullen universitair onderzoek en commerciële archeologische activiteiten in een nieuw archeologisch bestel gestalte krijgen? De plannen die staatssecretaris Van der Ploeg heeft ingediend hebben in ieder geval voor de nodige opschudding gezorgd. Van Herwaarden – destijds ambtenaar bij CRM en WVC – formuleerde het altijd zo: Monumentenzorg en wetenschap binnen één Ministerie? Dat is slecht voor de archeologie.

In de oorspronkelijke opzet van *Paleo-aktueel* was het de bedoeling dat met name studenten en pas-afgestudeerden een bijdrage zouden publiceren. Enkelen komen in deze uitgave aan het woord. Studenten worden nadrukkelijk uitgenodigd om in de komende nummers van *Paleo-aktueel* een artikel te schrijven over hun afstudeeronderzoek.

Reinder Reinders

A.L. Brindley

Tijdens de zeven maanden die verliepen tussen de toevallige ontdekking bij ontginningswerkzaamheden in augustus 1927 en Van Giffens opgraving in maart 1928, werd de plaats van het vernielde hunebedje D6a regelmatig bezocht door verzamelaars. Dit wordt zowel vermeld door A. van Veldhuizen (1933: pp. 32 en 38-39), wiens landgoed aan de overkant van de weg lag, als door Van Giffen (1944: p. 99) in zijn publicatie van opgraving en vondsten. Van Veldhuizen beschrijft o.a. hoe een onbekend gebleven verzamelaar een gave stenen hamer opgroef, en dat zijn zoon, behalve scherven, ook pijlpunten, een stenen beitel en een plat, driehoekig steentje met doorboring opraapte. Die verzameling van Van Veldhuizen jr. is door hem beschreven in een brief van 16 september 1944 aan Van Giffen, die bewaard wordt in het brievenarchief van het GIA:

“wij vonden bij een door omstandigheden zeer onwetenschappelijke opgraving – iedereen wroette daar rond zodra men merkte dat er iets gevonden was – de volgende voorwerpen die nog in mijn bezit zijn: a. een mooi gladgepolijste vuursteen bijl, donker-kleurig; b. een groot aantal lans (harpoen)punten van licht vuursteen; c. een zwart steentje met ingeboord gat; amuletje of sieraad, waarvan omtrek hieronder; d. een menigte urnfragmenten met allerlei ingegrifte versieringen; meestal te klein maar sommige stukjes van groter, napje bv.; e. houtskool en verbrandingsresten samengedrukt in een smalle lange strook; f. losse vuursteensplinters”.

Van Veldhuizen jr. woonde toen in Rotterdam. Van Giffen heeft de verzameling niet gezien, en niet genoemd in zijn publicatie. In najaar 1944 had hij waarschijnlijk geen mogelijkheid om naar Rotterdam te reizen; na de publicatie van het opgravingsverslag was zijn belangstelling verdwenen.

In 1997 werd een poging gedaan om die verza-

meling alsnog te zien te krijgen, in het kader van de nieuwe bestudering van de vondsten uit D6a (zie *Paleo-aktueel* 10). Het bleek, dat inmiddels nogal wat vondsten van de collectie-Van Veldhuizen verloren waren gegaan, waaronder de vuurstenen pijlpunten en de stenen beitel. De resterende vondsten werden ter bestudering afgestaan door de heer J.R. van Veldhuizen in Groningen. Het platte, doorboorde steentje (fig. 1), dat getekend is in de brief van 16 september 1944, is in het bezit van mw. A.C. van Veldhuizen te Rotterdam.

De heer Van Veldhuizen toonde bovendien middeleeuws aardewerk, dat afkomstig zou zijn uit de bedding van het Zeegser loopje, en een deels geglazuurde pot van onbekend type, die later door J. Molema geïdentificeerd werd als 15e/16e-eeuws Chinees transportaardewerk, van een type dat o.a. uit Indonesië bekend is, maar zelden in de kunsthandel in Europa verschijnt.

Andere verzamelingen in privébezit van oudheden uit D6a zijn niet bekend. Gevreesd moet worden, dat het overgrote deel van de destijds verzamelde scherven etc. verloren is gegaan.

Het doel van dit artikeltje is de vondsten van de collectie-Van Veldhuizen bekend te maken, in

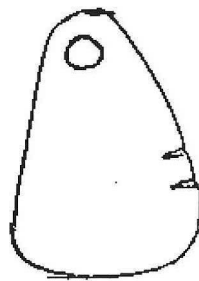

Fig. 1. Tekening van een plat, driehoekig steentje gevonden in D6a/Tinaarlo (brief d.d. 16 september 1944).

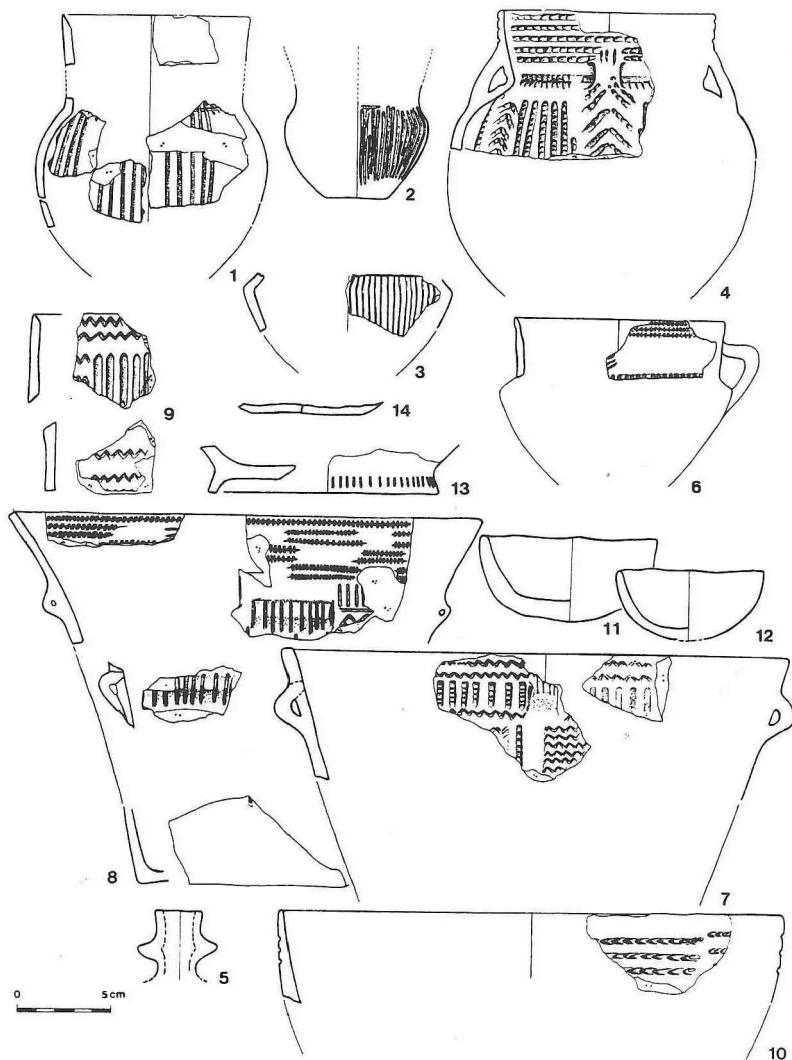

Fig. 2. TRB-aardewerk uit de Van Veldhuizen-collectie.

afwachting van een nieuwe publicatie van opgraving en vondsten. De collectie bestaat uit 21, merendeels grote scherven, 7 kleine stukjes onbewerkt vuursteen, 2 stukjes verbrand bot en enkele kleine stukjes houtskool. De 21 scherven zijn waarschijnlijk afkomstig van 14 stuks TRB-aardewerk. Vier van deze potten waren al vertegenwoordigd in het materiaal dat Van Giffen verzamelde (nrs. 1, 2, 7 en 8), maar de nieuwe scherven dragen wezenlijk bij aan de reconstructie-in-tekening van deze potten.

De 21 TRB-scherven omvatten 10 randscherven, 7 wandscherven en 4 bodemscherven, afkomstig van 3 trechterbekers, 3 emmers of steilwandige kommen, 3 kommen met gebogen wand, 1 terrine, 1 kraagflesje en 1 amfoor van type 2.

Twee bodemscherven kunnen niet aan een bepaald type worden toegeschreven (fig. 2).

1) Trechterbeker, vertegenwoordigd door 1 randscherf en 3 wandscherven. De randscherf en

een kleine wandscherf werden gevonden tijdens de opgraving. De beide wandscherven uit de Van Veldhuizen-collectie tonen aan, dat de verticale lijnen op de buik in groepjes optreden. De binnenkant van de pot is glad afgewerkt en gepolijst. De grootste doorsnede van de buik is 11,5 cm.

2) Trechterbeker, vertegenwoordigd door 3 scherven van de onderhelft en de bodem. Een kleine wandscherf werd tijdens de opgraving gevonden. De beide scherven uit de Van Veldhuizen-collectie passen en bevatten een volledig profiel van de buik. De hooggeplaatste schouder is afgerond. De versiering bestaat uit een ononderbroken serie verticale groeflijnen op de buik. Grootste diameter van de buik is 8 cm.

3) Trechterbeker, vertegenwoordigd door een scherv van het bovenste deel van de buik; met hooggeplaatste, hoekige buikknik. De versiering bestaat uit dicht opeengeplaatste verticale lijntjes, uitgevoerd in puntige diepsteek die vermoedelijk rondom waren aangebracht. De diameter op de buikknik is ca. 10 cm.

4) Amfoor, vertegenwoordigd door een grote scherv van de bovenhelft, met uitstaande hals, scherpe halsknik en afgeronde buik. Vermoedelijk waren er twee bandoortjes in de halsknik, waarvan een aanwezig op de scherv. De versiering, uitgevoerd in brede diepsteeklijnen, is kenmerkend voor Horizont 4 en loopt van de rand tot beneden de grootste omvang van de buik, naar alle waarschijnlijkheid. Op de hals komen omlopende lijnen voor, op de buik groepjes verticale lijnen, gescheiden door verticale banden met een 'omgekeerd V'-motief. Doorsnede van de rand ca. 11 cm, van de halsknik ca. 9,5 cm, op of vlak boven de wijdstaande omvang van de buik ca. 15,5 cm.

5) Kraagflesje, vertegenwoordigd door hals en aanzet van schouder. De hals is relatief kort, 3,1 cm, en voorzien van een brede, goed uitgevoerde kraag. Door klei vanuit de bovenhelft van de buik omhoog te kneden werden onderhelft van hals en kraag vervaardigd. Vervolgens werd klei toegevoegd om het bovenste deel van de hals te vormen.

6) Terrine, vertegenwoordigd door één scherv van de hals. Deze pot heeft een cilindrische hals met Horizont 3-versiering. De randdiameter is 11

cm, de hoogte van de hals 3,2 cm. De versiering bestaat uit drie dwarsstempellijnen onder de rand, een dwarsstempellijn in de halsknik en met grote tussenruimte aangebrachte motieven, waarschijnlijk drie meer brede V's boven elkaar, uitgevoerd in puntige diepsteek. Hiervan zijn slechts drie schuine diepsteeklijntjes bewaard gebleven. De voorgestelde reconstructie is gebaseerd op terrines uit de hunebedden Glimmen/G2 en Emmeln (Brindley, 1986: fig. 5:20 en 22).

7) Emmer of steilwandige kom, vertegenwoordigd door één grote randscherf met oortje gevonden tijdens de opgraving en een kleinere, nogal afgesleten randscherf uit de Van Veldhuizen-collectie. De versiering bestaat uit twee horizontale zigzaglijnen onder de rand, een horizontale band van korte, verticale diepsteeklijnen, met daaronder een horizontale zigzaglijn. Een horizontaal doorboord knobbeloor is aangebracht in de bovenzone. De onderzone bevatte brede zigzagpanelen. Randdiameter ca. 26 cm.

8) Emmer met uitbuigende rand, vertegenwoordigd door een groot randfragment met aanpassende wandscherf met oor, een tweede wandfragment met oor en een wandbodemscherf uit de collectie Van Veldhuizen, en een smalle randscherf gevonden tijdens de opgraving. De versiering van de bovenzone bestaat uit één doorlopende dwarsstempellijn onder de rand, gevolgd door drie rijen van telkens twee korte horizontale dwarsstempellijnen, gescheiden door iets kortere open ruimtes, zodanig aangebracht dat de onderste rij onder de bovenste staat, terwijl de middelste rij versprongen is en onder, resp. boven de open ruimtes in de bovenste en onderste rij staat. Er is op die manier een blokpatroon ontstaan. De bovenzone sluit af met (groepjes?) korte verticale lijnen en een horizontale lijn, waaronder een band met ruitvormig patroon zichtbaar lijkt. De randdiameter is 24 cm. Een emmer met vergelijkbaar profiel is bekend uit hunebed Noordlaren/G1 (Bakker, 1982/83: fig 22:42).

9) Emmer of steilwandige kom met typische Horizont 3-versiering, vertegenwoordigd door een rand- en een wandscherf. De bovenzone kennde twee horizontale zigzaglijnen onder de rand boven een zone van verticale lijnen, afgewisseld met horizontale zigzaglijnen, waarvan de lengte

niet bekend is. Het zou de versiering boven een oor kunnen zijn. De wandscherf toont horizontale zigzaglijnen en komt waarschijnlijk uit een breed paneel onder een handvat.

10) Grote kom met gebogen wand, vertegenwoordigd door één grote randscherf. De versiering bestaat uit blokken van drie horizontale, brede diepsteeklijnen, gescheiden door zeer smalle, onversierde ruimtes, kenmerkend voor Horizont 4. De randdiameter bedraagt ca. 25-26 cm.

11) Klein, onversierd dikwandig kommetje, vertegenwoordigd door twee passende scherven. Randdiameter ca. 8,5-9 cm.

12) Klein, onversierd kommetje, vertegenwoordigd door één grote scherf. Rand diameter 7,5 cm.

13) Bodemscherf met standing en onderste centimeter van wand. De standing is 0,8 cm hoog en versierd met zeer regelmatig uitgevoerde, korte diepsteeklijntjes.

14) Complete bodem, met afgeronde overgang naar wand. Goed afgewerkt. Diameter 6 cm.

Summary

According to both Van Giffen and A. van Veldhuizen, numerous collectors visited the levelled hunebed D6a, between its accidental discovery in August 1927 and Van Giffen's excavation 7 months later. In 1999, one small collection of sherds was relocated, consisting of 21 TRB sherds of 14 pots, including 4 which match pots from the excavation.

Literatuur

- Bakker, J.A., 1982/83. Het hunebed G1 te Noordlaren. *Groninger Volksalmanak*, pp. 113-200.
- Brindley, A.L., 1986. The typochronology of TRB West Group pottery. *Palaeohistoria* 28, pp. 93-132.
- Giffen, A.E. van, 1944. De twee vernielde hunebedden DV1e en DV1f, bij Tinaarlo, gem. Vries. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 62, pp. 93-112.
- Veldhuizen, A. van, 1933. *Open om Adderhorst*. Zwolle.